MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA MILLIYLIK VA TARIXIY-MADANIY MEROSNI SINGDIRISHNING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK ASOSLARI

Rustamova Yayraxon Jaloliddin qizi
Guliston davlat pedagogika instituti magstranti.
Rustamovayayra258@gmail.com

Annotatsiya: ushbu maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarga milliylik va ma’naviy qadriyatlarni singdirish hamda ularni tarixiy-madaniy merosga hurmat ruhida tarbiyalashning pedagogik-psixologik vositalari yoritilgan. Xalq og‘zaki ijodi, milliy o‘yinlar va an’analar orqali bolalarda milliy o‘zlikni anglash tuyg‘ularini shakllantirish bo‘yicha uslubiy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta’lim tashkilotlari, tarixiy meros, madaniy meros, milliy tarbiya, xalq og‘zaki ijodi, pedagogik usullar, milliy o‘yinlar, estetika, ma’naviy qadriyat, tarbiyalanuvchilar, shaxs rivojlanishi, maktabgacha yosh, ma’naviyat, an’analar.

Zamonaviy maktabgacha ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri nafaqat bolaning intellektual va jismoniy rivojlanishini ta’minlash, balki unda shaxsiyatning ma’naviy-axloqiy poydevorini shakllantirishdir. Inson hayotining dastlabki 3-7 yoshdagi davri atrofdagi olamni emotsional idrok etish va o‘z qadriyatlarini shakllantirishda eng sezgir (sensitiv) bosqich hisoblanadi [Buranova M.S.: 45]. O‘zbekiston Respublikasining ‘‘Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida’’gi Qonuni hamda ‘‘Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan Davlat talablari’’da milliy va madaniy qadriyatlarimizni bolalar qalbiga singdirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan [O‘zbekiston Respublikasining Qonuni: 12].Tarixiy va madaniy meros - xalqimizning asrlar davomida to‘plagan donishmandligi, san’ati va an’analari - bolaga o‘zligini anglashi va milliy g‘urur tuyg‘usini shakllantirishi uchun eng boy va ta’sirchan manbadir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga milliy va madaniy merosni o‘rgatish masalalari Sharq mutafakkirlari hamda zamonaviy pedagog olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan. Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy va Abdulla Avloniy kabi

mutafakkirlar bola tarbiyasida ezgulik, go‘zallik, odob-axloq va milliy qadriyatlarga hurmat tuyg‘ularini shakllantirish muhim ahamiyatga ega ekanligini ta’kidlaganlar. Ularning pedagogik qarashlari yosh avlodni ma’naviy-axloqiy jihatdan kamol toptirish, milliy urf-odatlar va madaniy qadriyatlarni avloddan avlodga yetkazishning nazariy asoslarini tashkil etadi [Xolmatov P.Q.: 78].

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarixiy va madaniy meros elementlarini tarbiya jarayoniga samarali tatbiq etish bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi lozim. Bunda quyidagi metodik yondashuvlardan foydalanish maqsadga muvofiq:

Ko‘rgazmalilik va hayotiy tajribaga yaqinlik tamoyili. Maktabgacha yoshdagi bolalar atrof-muhitni, avvalo, bevosita kuzatish, ko‘rish, eshitish va amaliy faoliyat orqali idrok etadilar. Shu sababli milliy kiyimlar, hunarmandchilik buyumlari, tarixiy obidalar tasvirlari va xalq amaliy san’ati namunalaridan foydalanish bolalarning tarixiy-madaniy tasavvurlarini boyitadi.

O‘yin faoliyatiga asoslangan yondashuv. Milliy xalq o‘yinlari, ertaklar, sahnalashtirilgan mashg‘ulotlar va rolli o‘yinlar orqali bolalarda milliy qadriyatlarga qiziqish uyg‘otish mumkin. Bunday faoliyat bolalarning faolligini oshirish bilan birga, ularda hamkorlik, o‘zaro hurmat va jamoada ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Emotsional-estetik idrok etish yondashuvi. Milliy musiqa, xalq qo‘shiqlari, raqslar, xalq amaliy san’ati va tarixiy obidalar bilan tanishtirish bolalarda go‘zallikni his etish, estetik did va madaniy merosga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarixiy va madaniy meros bilan tanishtirish ishlarini o‘zaro bog‘liq bir necha yo‘nalishda tashkil etish yuqori pedagogik samaradorlikni ta’minlashga yordam beradi.

Xalq og‘zaki ijodi orqali tarbiyalash. Xalq og‘zaki ijodi milliy madaniyatning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, unda xalqning tarixiy tajribasi, dunyoqarashi, axloqiy qarashlari va hayotiy hikmatlari mujassamlangan. Ertaklar, allalar, maqollar, topishmoqlar va tez aytishlardan foydalanish bolalarning nutqiy rivojlanishi, tafakkuri va tasavvurini boyitishga xizmat qiladi.

Xalq ertaklaridagi botirlik, rostgo‘ylik, mehnatsevarlik, mehr-oqibat va mehmondo‘stlik kabi fazilatlar bolalarda dastlabki axloqiy tushunchalarning shakllanishiga yordam beradi. Tarbiyachi ertak mazmunini bolalarning yoshiga mos ravishda tushuntirish, qahramonlarning xatti-harakatlarini muhokama qilish va ularni

hayotiy vaziyatlar bilan bog‘lash orqali tarbiyaviy ta’sirni kuchaytirishi mumkin [Qodirova F.R., Qodirova R.M.: 112].

Milliy xalq o‘yinlari va an’analar orqali tarbiyalash. Milliy xalq o‘yinlari bolalarni xalqning turmush tarzi, urf-odatlari va madaniy qadriyatlari bilan tanishtirishning samarali vositalaridan biridir. “Oq terakmi, ko‘k terak?”, “Lanka”, “Chillak” va “Arqon tortish” kabi an’anaviy o‘yinlar bolalarning jismoniy faolligini oshirish, harakat koordinatsiyasi va chaqqonligini rivojlantirish bilan birga, ularda jamoaviylik, do‘stlik va o‘zaro hamkorlik ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Mazkur o‘yinlarni maktabgacha ta’lim tashkilotlarining yosh guruhlariga moslashtirib tashkil etish, ularning kelib chiqishi va o‘ynash qoidalarini sodda tilda tushuntirish bolalarning milliy merosga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Shuningdek, milliy bayramlar va an’anaviy tadbirlarni tashkil etish orqali bolalarga qadriyatlarning mazmunini amaliy faoliyat jarayonida anglatish mumkin.

Amaliy san’at va milliy hunarmandchilik bilan tanishtirish. O‘zbek xalqining kulolchilik, kashtachilik, ganchkorlik, yog‘och o‘ymakorligi va boshqa hunarmandchilik turlari ko‘p asrlik madaniy tajriba hamda estetik qarashlarni o‘zida mujassam etadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ushbu san’at turlari bilan tanishtirish ularda milliy bezaklar, naqshlar, ranglar va shakllarga nisbatan qiziqish uyg‘otadi.

Amaliy mashg‘ulotlarda loydan sodda buyumlar yasash, milliy naqshlarni tasvirlash, qog‘oz va boshqa xavfsiz materiallardan bezaklar tayyorlash kabi faoliyat turlaridan foydalanish mumkin. Masalan, loydan ko‘za yoki idish shaklini yasash jarayonida tarbiyachi bolalarga ushbu buyumlarning vazifasi, bezak xususiyatlari va xalq turmushidagi o‘rni haqida ma’lumot beradi. Bunday mashg‘ulotlar bolalarning ijodiy qobiliyatlari, mayda motorikasi va estetik didini rivojlantirishga yordam beradi [Sodiqova Sh.A.: 64].

Tarixiy obidalar va muzeylar bilan tanishtirish. Tarixiy obidalar va muzeylar milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotirani shakllantirish hamda madaniy merosga hurmat bilan munosabatda bo‘lishni tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. Maktabgacha yoshdagi bolalarni Registon majmuasi, Ichan qal’a, Ark kabi tarixiy-madaniy yodgorliklar bilan tanishtirishda ularning yoshiga mos rasmlar, videolavhalar, maketlar va hikoyalardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Ta’lim-tarbiya jarayonida tashkil etiladigan mini-muzeylar va mavzuli ko‘rgazmalar bolalarga milliy buyumlar, hunarmandchilik namunalari, tarixiy kiyimlar va an’anaviy bezaklarni yaqindan kuzatish imkonini beradi. Bunda eksponatlarni shunchaki namoyish etish bilan cheklanmasdan, ularning vazifasi, tarixi

va madaniy ahamiyatini bolalarga sodda va tushunarli tarzda izohlash zarur. Imkoniyat mavjud bo‘lganda, muzeylarga qisqa ta’limiy sayohatlar tashkil etish ham bolalarning bevosita kuzatish tajribasini boyitadi.

Yuqorida ko‘rib chiqilgan metodik yondashuvlar shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalarni tarixiy va madaniy meros bilan tanishtirish jarayoni ko‘rgazmali vositalar, o‘yin faoliyati, xalq og‘zaki ijodi, milliy hunarmandchilik va tarixiy obidalar haqidagi bilimlarni o‘zaro uyg‘unlashtirish asosida tashkil etilishi lozim. Bunday yondashuv bolalarda milliy qadriyatlarga qiziqish, ajdodlar merosiga hurmat, estetik did va dastlabki tarixiy tasavvurlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, mazkur yo‘nalishdagi ishlarni tashkil etishda tarbiyachilarning metodik tayyorgarligi, yoshga mos didaktik materiallarning mavjudligi, oila va ta’lim tashkiloti hamkorligi hamda milliy meros namunalaridan foydalanish imkoniyatlari muhim omillar hisoblanadi. Demak, tarixiy va madaniy merosni maktabgacha ta’lim mazmuniga izchil singdirish bolalarning ma’naviy-axloqiy va estetik rivojlanishini qo‘llab-quvvatlaydigan muhim pedagogik yo‘nalishdir.

Xulosa qilib aytganda, Maktabgacha ta’lim muassasalarida tarixiy va madaniy merosdan samarali foydalanish bolalarning ma’naviy-axloqiy shakllanishiga salmoqli hissa qo‘shadi. Bolalikdan milliy ildizlariga tayangan holda tarbiyalangan shaxs kelajakda o‘z vatanini sevadigan, madaniy qadriyatlarini qadrlaydigan barkamol inson bo‘lib yetishadi.

Tadqiqot va amaliyot natijalariga ko‘ra quyidagi tavsiyalar beriladi:

1. MTT mashg‘ulot xonalarida ‘‘Milliy burchak’’lar va amaliy san'at namunalaridan tashkil topgan mini-muzeylarni boyitib borish;
2. Ota-onalar bilan hamkorlikda milliy bayramlar (Navro‘z, Mehrjon) va xalq o‘yinlari musobaqalarini muntazam o‘tkazish;
3. Tarbiyachilar uchun maktabgacha taidda tarixiy merosni interaktiv o‘yinlar orqali singdirish bo‘yicha metodik qo‘llanmalar va media-resurslarni ko‘paytirish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Buranova, M. S. (2021). *Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma’naviy-axloqiy tarbiyalash texnologiyalari*. Toshkent: ‘‘O'zbekiston’’ nashriyoti. - 144 b.
2. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. (2019). *Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida* (O‘RQ-595-son, 2019-yil 16-dekabr). Toshkent: ‘‘Adolat’’.
3. Qodirova, F. R., & Qodirova, R. M. (2018). *Maktabgacha yoshdagi bolalarga nutq o‘stirish va xalq og‘zaki ijodi namunalari bilan tanishtirish*. Toshkent: ‘‘Ilm Ziyo’’. - 180 b.

4. Sodiqova, Sh. A. (2022). *Maktabgacha pedagogika: Darslik*. Toshkent: ‘‘Tafakkur qanoti’’. - 256 b
5. Xolmatov, P. Q. (2020). *Sharq mutafakkirlari va milliy pedagogika tarixi*. Toshkent: ‘‘Fan va texnologiya’’. - 210 b